Від Пілотного проєкту до національної Програми контролю сирого молока

From the Pilot Project to the National Raw Milk Control Program

За матеріалами Швейцарсько-української програми «Розвиток торгівлі з вищою доданою вартістю в органічному та молочному секторах України»

18 березня 2021 р. відбувся вебінар щодо оцінювання результатів Пілотного проєкту із запровадження Програми контролю сирого молока. Захід був організований у співпраці з Міністерством розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України (Мінекономіки), Державної служби України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів (Держпродспоживслужба) і швейцарсько-українською програмою «Розвиток торгівлі з вищою доданою вартістю в органічному та молочному секторах України», яку впроваджує Дослідний інститут органічного сільського господарства (FiBL, Швейцарія) у партнерстві із SAFOSO AG (Швейцарія). Метою заходу було оцінити прогрес у запровадженні Пілотного проєкту, переглянути концепцію з реалізації моделей і сформулювати рекомендації для подальшого впровадження програми контролю сирого молока в областях, які висловили технічну та лабораторну готовність долучитися.

Зокрема, з вітальним словом виступила Владислава Магалецька, Голова Держпродспоживслужби України, яка запевнила учасників заходу щодо чітких намірів масштабувати Програму контролю сирого молока на національному рівні.

Які цілі Пілотного проєкту?

Метою Пілотного проєкту є пошук найбільш оптимальної моделі розподілу ресурсів та зусиль операторів ринку спільно із Держпродспоживслужбою під час виконання вимог чинного законодавства щодо контролю сирого молока, що вводиться в обіг як харчовий продукт.

Яке законодавче підґрунтя для Пілотного проєкту?

Базовим є Закон України від 18.05.2017 № 2042-VIII «Про державний контроль за дотриманням законодавства про харчові продукти, корми, побічні продукти тваринного походження, здоров'я та благополуччя тварин» (далі – ЗУ № 2042/2017), а саме Стаття 40 «Державний контроль сирого молока та молозива». Також законодав-

чу базу проєкту становлять накази Міністерства аграрної політики та продовольства України: «Про затвердження Порядку надання статусу офіційного ветеринарного лікаря, уповноваженого ветеринара, працівника бійні, уповноваженого на виконання обов'язків помічника державного ветеринарного інспектора, та здійснення їх діяльності» № 141 від 16 березня 2018 року (далі – наказ Мінагрополітики № 141/2018) та «Про затвердження вимог до безпечності та якості молока і молочних продуктів» № 118 від 12 березня 2019 року (далі – наказ Мінагрополітики № 118/2019).

На які параметри перевірятиметься сире молоко та які вимоги щодо критеріїв?

Показники досліджень у рамках Пілотного проєкту взяті за основу відповідно до Вимог до безпечності та якості молока і молочних продуктів (наказ Мінагрополітики № 118/2019), а саме: загальне бактеріальне забруднення (ЗБЗ), кількість соматичних клітин (КСК), наявність інгібіторів/антибіотиків (ІНГ), а також точка замерзання (ТЗ). У рамках реалізації Пілоту в чотирьох областях дослідження виконували безкоштовно, не застосовували граничних значень для параметрів і здійснювали тільки моніторинг ситуації. Варто зауважити, що наказом Мінагрополітики № 118/2019 визначено мінімальні кількісні критерії щодо введення сирого молока для всіх операторів ринку молока. Для показників ЗБЗ і КСК визначено перехідні періоди, а саме:

- з 01 січня 2020 року: кількості мікроорганізмів (ЗБЗ) не більше ніж 500 тис. КУО/мл і кількості соматичних клітин (КСК) не більше ніж 500 тис./мл;
- з 01 січня 2023 року: ЗБЗ – не більше ніж 300 тис. КУО/мл і КСК – не більше ніж 400 тис./мл;
- з 01 січня 2024 року: ЗБЗ – не більше ніж 100 тис. КУО/мл і КСК – не більше ніж 400 тис./мл.

Значення критеріїв для сирого молока щодо рівня ЗБЗ та КСК обчислюються як змінна середня геометрична величина, а саме:

- за двомісячний період за зразками, які відбирають із частотою щонайменше двічі на місяць, – для ЗБЗ;

Хочу наголосити, що для Держпродспоживслужби дуже важливим є виконання трьох складових. По-перше, це внесення відповідних змін до наказу Мінагрополітики № 118/2019 «Про затвердження Вимог до безпечності та якості молока і молочних продуктів», адже він є основою та підґрунтям для реалізації пілотного проєкту. По-друге, це тісна співпраця з областями та координація виконання плану заходів із впровадження нових підходів. По-третє, це питання діджиталізації: ми хочемо, щоб «Молочний модуль» був легкий у користуванні та відповідав усім очікуванням зацікавлених сторін. Співпраця з регіональними виробниками, фермерами та фахівцями Держпродспоживслужби допоможе зрозуміти, які зміни необхідно внести для ефективної роботи «Молочного модуля». Ми дуже зацікавленні у впровадженні пілотного проєкту в усіх областях України та запевняємо, що зробимо все можливе для його ефективної реалізації.

Владислава Магалецька,
Голова Держпродспоживслужби України
18 березня 2021 р.

Передумови запровадження пілотного проєкту «Програма контролю сирого молока»

Концепція Пілотного проєкту із запровадження Програми контролю сирого молока формувалася в рамках публічних консультацій у березні – травні 2018 року із залученням широкого кола фахівців Держпродспоживслужби, експертів та представників молочного сектору як відповідь на нове харчове законодавство. Експертний супровід процесу був реалізований у рамках швейцарсько-українського проєкту «Створення системи контролю за безпечністю харчових продуктів на основі оцінки ризиків у циклі виробництва та збуту молочних продуктів в Україні» за підтримки Швейцарської Конфедерації через Державний Секретаріат Швейцарії з економічних питань (SECO). Проєкт реалізовувався в чотирьох областях: Вінницька, Миколаївська, Полтавська та Харківська. За фінансування Швейцарії було придбано для чотирьох лабораторій Держпродспоживслужби в пілотних областях необхідне обладнання та реактиви для проведення лабораторних досліджень сирого молока задля цілей Пілотного проєкту безкоштовно. Також розроблено програмне забезпечення «Молочний модуль» для автоматичного збору результатів досліджень та статистичного аналізу їх тенденцій відповідно до нового законодавства.

- за змінною середньою геометричною величиною за тримісячний період із частотою щонайменше за одним зразком на місяць – для КСК.

Для досліджень наявності інгібіторів та залишків антибіотиків застосовувався мікробіологічний метод із використанням тест-систем БРТ (брильянтовий-чорний редукційний тест).

Точка замерзання молока як показник доданої води, відповідно до наказу Мінагрополітики № 118/2019, має бути не вищою за мінус 0,52 °С.

Які існують моделі впровадження Програми контролю сирого молока?

Задля виконання цілей Пілотного проєкту в чотирьох областях було опрацьовано різні моделі відбору та транспортування зразків сирого молока, що базуються відповідно на відповідальності за відбір зразків, покладеній на лабораторії або операторів ринку (господарства з виробництва молока та молокопереробні підприємства).

У рамках Програми контролю молока прийнятні лише підходи, що найбільш повно задовольнятимуть вимоги наказу Мінагрополітики № 118/2019, а саме: дотримання відповідності допустимим рівням/критеріям підлягає перевірці репрезентативною кількістю зразків молока чи молозива, відібраних рандомізованим методом у місці первинного виробництва та/або зберігання.

У практичному розумінні йдеться про регулярний відбір зразків із танку-охолоджувача на фермі/пункті збору молока в невідомий для оператора ринку день для дослідження в незалежній лабораторії, що відповідно акредитована

та уповноважена компетентним органом (Держпродспоживслужбою України).

Що таке «Молочний модуль?»

«Молочний модуль» — це програмний додаток, який буде інтегрований до Головної інформаційної системи Держпродспоживслужби та сприятиме співпраці операторів ринку з лабораторіями й компетентним органом з метою виконання вимог нового гігієнічного законодавства.

Зокрема, «Молочний модуль» забезпечує такі рішення:

- реєстрація акту про відбір зразків та відстеження статусу його виконання;
- сповіщення про нові результати лабораторних досліджень молока;
- постійний доступ до результатів досліджень сирого молока;
- розрахунок змінної середньої геометричної величини ЗБЗ та КСК;
- статистичний аналіз результатів досліджень та відображення їх у вигляді графіків і таблиць;
- сповіщення відповідальних районних та обласних інспекторів про результати лабораторних досліджень, що перевищують граничні значення (відповідно до статті 40 ЗУ № 2042/2017);
- можливість для господарства з виробництва молока/пункту збору молока надавати результати своїх лабораторних досліджень третім особам (наприклад, молокопереробним підприємствам).

Станом на час підготовки матеріалів для цієї публікації «Молочний модуль» застосовується в рамках Пілотного проєкту на тестовій плат-

Стаття 40. Державний контроль сирого молока та молозива, ЗУ № 2042/2017

Оператор ринку зобов'язаний розробити та впровадити процедури періодичної перевірки сирого молока для визначення рівня загального бактеріологічного забруднення та/або кількості соматичних клітин. Якщо за результатами такої перевірки виявляється невідповідність, оператор ринку має негайно повідомити про це компетентний орган. Якщо протягом трьох місяців з дати такого повідомлення зазначену невідповідність не усунуто, відправлення сирого молока з відповідного господарства забороняється. Така заборона застосовується до моменту надання оператором ринку компетентному органу підтвердження усунення невідповідності.

Таблиця 1. Результати дослідження зразків сирого молока в рамках реалізації Пілотного проєкту із запровадження програми контролю сирого молока у Вінницькій, Миколаївській, Полтавській та Харківській областях за 2020 рік

Критерії	Метрика	Кількість зразків	Значення
Загальне бактеріальне забруднення, КУО/мл	Середня геометрична величина всіх фактичних значень	539	144400
Кількість соматичних клітин, клітин/мл	Середня геометрична величина всіх фактичних значень	309	205235
Наявність інгібіторів	Частка позитивних зразків, %	232	0
Точка замерзання, °С	Середня арифметична величина усіх фактичних значень	307	−0,524

Таблиця 2. Аналіз результатів досліджень сирого молока за окремими показниками в рамках реалізації Пілотного проєкту із запровадження програми контролю сирого молока у Вінницькій, Миколаївській, Полтавській та Харківській областях за 2020 рік

Критерії	Загальне бактеріальне забруднення за 30 °С, КУО/мл	Кількість соматичних клітин, клітин/мл	Точка замерзання, °С
Кількість зразків	539	309	307
Середнє геометричне значення	144400	205235	не визначається
0,25-квантиль	86363	120000	−0,528
Медіана	150000	191000	−0,523
0,75-квантиль	210000	342000	−0,520
Середнє арифметичне значення	401523	289820	−0,524
Стандартне відхилення	1586613	315747	0,009

формі Держпродспоживслужби. Утім, звертаємо увагу операторів ринку на обов'язок виконання нового законодавства щодо контролю сирого молока, адже мінімальні значення критеріїв ЗБЗ та КСК набули чинності ще з 1 січня 2020 року.

Які проміжні результати Пілотного проєкту?

Протягом 2020 року в рамках Пілотного проєкту «Програма контролю сирого молока» проводили дослідження сирого молока за 4 показниками (ЗБЗ, КСК, КСК та ІНГ) на безкоштовній основі, оскільки залучені лабораторії були забезпечені необхідними реактивами за фінансової підтримки Швейцарії.

Оператори ринку сплачували лише витрати за відбір та транспортування зразків, якщо це було передбачено моделлю впровадження Пілоту. Усього за минулий рік у «Молочному модулі» було зареєстровано 51 господарство з виробництва молока з 9 областей України.

Загалом лише у 2020 році було здійснено понад 1300 досліджень сирого молока, усереднені результати яких представлено в табл. 1.

Більш детальний статистичний аналіз даних у «Молочному модулі» (табл. 2) вказує, що за всіма показниками 75 % усіх результатів досліджень (0,75-квантиль) є значно кращими, ніж встановлені державні мінімальні вимоги.

Дорожня карта із запровадження Програми контролю сирого молока на національному рівні

Розробка спільно із залученими сторонами дорожньої карти з розгортання Програми контролю молока на національному рівні відбувається у співпраці зі швейцарсько-українською програмою «Розвиток торгівлі з вищою доданою вартістю в органічному та молочному секторах України», яку впроваджує Дослідний інститут органічного сільського господарства (FiBL, Швейцарія) у партнерстві із SAFOSO AG (Швейцарія).

Слід також зауважити, що ці результати не використовувалися для цілей державного контролю, зокрема у випадку виявлення невідповідності, а слугували винятково цілям Пілотного проєкту, що, з іншого боку, стало причиною недостатньої високої кількості учасників.

Саме з такою пропозицію звернулися представники операторів ринку під час оцінювання результатів Пілотного проєкту з тим, щоб у наступній фазі Пілоту враховувати такі дослідження, зокрема в процесі видачі ветеринарних документів про епізоотичне благополуччя.

Дорожня карта: від Пілотного проєкту до національної Програми контролю сирого молока

Пілотний проєкт із запровадження Програми контролю сирого молока покликаний дати чітке рішення для дизайну нової системи забезпечення якості та безпечності сирого молока в Україні. Попри те, що дискусії ще не завершено, важливо, що до них залучені всі зацікавлені сторони, а отже, буде надано належну оцінку результатам попередньої фази Пілоту та визначення наступних кроків (дорожньої карти) для розгортання програми контролю сирого молока на національному рівні.

Зокрема, 6 квітня 2021 р. відбулося перше засідання робочої групи з напрацювання Концепції Програми контролю сирого молока на національному рівні. Робота над документом триває, аби консолідувати всі аспекти та запропонувати найбільш оптимальну модель розподілу ресурсів і зусиль операторів ринку спільно з Держпродспоживслужбою під час виконання вимог чинного законодавства щодо контролю сирого молока, що вводиться в обіг як харчовий продукт. Станом на квітень 2021 року шість областей, а саме Хмельницька, Донецька, Дніпропетровська, Київська, Волинська та Сумська, висловили готовність приєднатися до Пілотного проєкту. Господарства з виробництва молока та пункти збору молока зазначених областей можуть звернутися до головних управлінь Держпродспоживслужби для реєстрації в «Молочному модулі». Далі буде...